

EUGENIUSZ WIŚNIEWSKI

LICZEBNOŚĆ DUCHOWIEŃSTWA DIECEZJALNEGO NA ZIEMIACH POLSKICH W PIERWSZEJ POŁOWIE XVI W.

W społeczeństwie średniowiecznym duchowieństwo odgrywało rolę niezmiernie ważną. Zamknięte w odrębny i uprzywilejowany stan o własnej, autonomicznej organizacji spełniało ono nie tylko kierownicze funkcje w zakresie życia religijnego, ale wywierało zarazem ogromny wpływ na rozwój szeroko pojętej kultury społecznej. Powszechnie znane są powiązania przedstawicieli duchowieństwa wyższego z aparatem państwowym, w którym spełniali oni ważne i odpowiedzialne zadania. W mniejszym natomiast stopniu uświadamiamy sobie rolę duchowieństwa niższego, rozproszonego po parafiach, stanowiących wówczas podstawowe ogniwo życia kościelnego i społecznego¹. Tymczasem, jak się wydaje, rola plebana, wikariusza czy altarysty w kształtowaniu ówczesnej kultury masowej była niezwykle ważna. Jeden z elementów pozwalających ocenić możliwości społecznego oddziaływania duchowieństwa stanowi znajomość jego liczebności. Jest to problem, który szczególnie dla okresu średniowiecza wobec niedostatecznej z reguły podstawy źródłowej, nastęrcza wiele trudności. Stąd też w literaturze próby globalnych szacunków duchowieństwa należą do rzadkości. W literaturze dotyczącej ziem polskich próbę taką dla interesującego nas okresu podjął G. Matern dla Warmii² oraz piszący te słowa — dla archidiecezji gnieźnieńskiej³. Cenny materiał do opracowania omawianego problemu posiadamy dla terenu diecezji krakowskiej. Dostarczają go nie wydane dotychczas, a znajdujące się w Archiwum Kapituły Metropolitalnej w Krakowie, księgi kontrybucji, dochowane od r. 1513 począwszy⁴, oraz księga retaksacji

¹ E. Wiśniewski, *Rozwój sieci parafialnej w prepozyturze wiślickiej w średniowieczu*, Warszawa 1965, s. 9—10.

² G. Matern, *Die kirchlichen Verhältnisse in Ermland während des späten Mittelalters*, Paderborn 1953, s. 31—43.

³ E. Wiśniewski, *Rozwój organizacji parafialnej w Polsce do czasów reformacji*, [W:] *Kościół w Polsce*, t. I, Kraków 1968, s. 323—330.

⁴ Są to księgi z lat 1513 (nr 1), 1527 (nr 2), 1539 (nr 4), 1561, 1577, 1607, 1608 (kolejno numery 5—8), 1622 (bez sygn.), 1634 (nr 8a), 1637 (nr 9), 1643 (nr 10). Noszą one zwykle nazwę *Regestrum contributionis*. Księgi z lat 1527, 1539, 1561, 1577, 1637 nie posiadają tytułu.

beneficjów z r. 1529⁵, źródła wykorzystywane dotychczas rzadko i bardzo jednostronnie w badaniach nad rozwojem sieci parafialnej⁶. Tymczasem zawierają one zupełnie wyjątkowy w skali nie tylko polskiej materiał dla poznania personalnej struktury organizacji parafialnej. Książkę kontrybucji dochoowało się 11 z lat 1513—1643⁷. O ile od 2. poł. XVI w. wartość ich maleje na rzecz dochoowanych z tego okresu akt wizytacyjnych, o tyle księgi z 1. poł. XVI stulecia — z lat 1513, 1527 i 1539 — zawierają materiał niezastąpiony. Znajduje się w nich wykaz ogółu beneficjów, uporządkowanych według dekanatów względnie wyższych jednostek administracji kościelnej, w ich zaś ramach według parafii. Obok każdego beneficjum podano tu jego takse oraz tych duchownych i przedstawicieli służby kościelnej, którzy opłacili kontrybucję, wymieniając z reguły jej wysokość. Przekazany tu materiał stanowi w pewnym sensie uzupełnienie opisów beneficjów kościelnych, zawartych w *Liber beneficiorum* Jana Długosza, charakteryzujących z reguły jedynie gospodarcze elementy uposażenia. Równie cennego i niezastąpionego materiału dla poznania wielu problemów związanych z duchowieństwem dostarcza księga retaksacji beneficjów diecezji krakowskiej z r. 1529⁸. Wyliczając beneficja wymienia ona ich posiadaczy oraz źródła i wartość związanych z poszczególnymi beneficjami dochodów.

Chcemy tu w oparciu o wspomniane księgi obliczyć liczbę duchowieństwa diecezjalnego na terenie diecezji krakowskiej w latach 1513—1539, następnie zaś konfrontując otrzymane rezultaty z wynikami dla archidiecezji gnieźnieńskiej i Warmii dokonać próby szacunku ogólnej liczby duchowieństwa na ziemiach polskich w przededniu reformacji. Wyjaśnienia wymaga pojęcie duchowieństwa diecezjalnego. Rozumiemy przezeń ogół duchowieństwa tzw. świeckiego oraz tę część kleru zakonnego, która była zatrudniona bezpośrednio w duszpasterstwie parafialnym i z tego tytułu podlegała władzy diecezjalnej. Ta ostatnia kategoria duchowieństwa była jednak bardzo nieznaczna; skupiała się przede wszystkim przy kościołach parafialnych inkorporowanych do danego klasztoru, które należały do rzadkości⁹. Z uwagi na to, że ustalenie li-

⁵ *Liber retaxationum beneficiorum*, nr 3.

⁶ E. Wiśniewski, *Rozwój sieci parafialnej*, s. 160; S. Litak, *Formowanie sieci parafialnej w Łukowskim do końca XVI wieku*, „Roczniki Humanistyczne”, 12 (1964), z. 2, s. 13; ks. B. Kumor, *Archidiakoniat sądecki*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, 8 (1964) 278 i passim; tenże, *Prepozytura tarnowska*, tamże, 12 (1966) 211 i passim.

⁷ Patrz przyp. 4.

⁸ Patrz przyp. 5.

⁹ Przykładowo można wskazać, że w zachodniej i południowej części diecezji krakowskiej na ogólną liczbę 582 parafii — inkorporowanych spotykamy zaledwie kilka: Beszowa, Busko, Krzyżanowice, Pińczów, Kłobucko, Mstów, Prandocin.

czebności duchowieństwa wymaga znajomości rozmiarów kumulacji, rozważania nasze zaczniemy od tegoż zagadnienia.

KUMULACJA BENEFICJÓW W DIECEZJI KRAKOWSKIEJ

Kumulacja beneficjów kościelnych była zjawiskiem szeroko rozpo- wszechnionym zarówno w średniowieczu, jak i później jeszcze przez dłu- gą czas. Polegała ona na tym, że jedna osoba zajmowała większą liczbę stanowisk kościelnych, a tym samym korzystała ze związanego z nimi uposażenia. Stąd też liczba beneficjów kościelnych jest z reguły wyższa od liczby beneficjariuszy, z których część skupiała w swym ręku większą liczbę stanowisk wraz z ich uposażeniem. Główna trudność przy ustala- niu liczebności duchowieństwa tkwi w tym, że źródła na ogół znacznie dokładniej rejestrują liczbę beneficjów aniżeli beneficjariuszy. Stąd dla ustalenia rzeczywistej liczby tych ostatnich konieczna jest znajomość rozmiarów kumulacji. Dla terenów Polski jedynym źródłem pozwalają- cym na stosunkowo dokładne zbadanie tego zjawiska w okresie przed reformacją jest wspomniana księga retaksacji z r. 1529, w której re- jestrując względnie dokładnie wszystkie beneficja kościelne z terenu diecezji krakowskiej, wymieniono imiennie ich posiadaczy. Dla charak- terystyki kompletności zestawu opisanych tu beneficjów warto zwrócić uwagę, że na ogólną liczbę 586 beneficjów plebańskich znajdujących się w 26 dekanatach zachodniej i południowej części diecezji krakowskiej (są one wyliczone w tabeli na s. 55) opisano w niej 541, co stanowi ponad 92%. Pozwala to przyjąć, że poprzez tę księgę możemy uchwycić znaczną większość istniejących w tym czasie w diecezji krakowskiej beneficja- riuszy, zważywszy zaś na istniejącą tendencję powierzania beneficjów ludziom pochodzącym z najbliższej okolicy, przynajmniej z tej samej diecezji¹⁰, można mieć nadzieję, że zdecydowana większość kumulowa- nych beneficjów skupiała się w diecezji krakowskiej, a stąd też możliwe będzie ich uchwycenie poprzez wspomnianą księgę retaksacji.

W księdze tej wymieniając posiadaczy poszczególnych beneficjów po- dawano zwykle ich imię oraz miejsce pochodzenia lub nazwisko, rzadziej miejsce pochodzenia i nazwisko równocześnie; nierzadko jednak ograni- czano się do podania jedynie imienia. Niemal zawsze dodawano tytuł stanowy — honorabilis, venerabilis, reverendus, discretus itp., zazna- czano piastowane godności i funkcje kościelne — kanonik, archidiakon,

¹⁰ Dla diecezji gnieźnieńskiej problem ten rozpatruję w artykule cytowanym w przyp. 3. Podobnie wyglądała sprawa w diecezji krakowskiej. Tutaj spośród beneficjariuszy z terenu prepozytury wiślickiej ok. 85% pochodziło z diecezji krakowskiej (według własnych, nie publikowanych jeszcze badań).

scholastyk itp., oraz naukowe — profesor teologii, posiadane stopnie naukowe — bakałarz, magister, doktor, i przynależność do zakonu — religiosus. Jak więc widać, sposób określania beneficjariuszy nie był jednolity, często zaś mało dokładny, wskutek czego występują w wielu wypadkach duże trudności przy identyfikacji osób.

Żadnych wątpliwości nie budzi identyfikacja tych duchownych, których tożsamość została zaznaczona w samym źródle: praefatus, idem qui supra itp. Nie budzi ona też większych zastrzeżeń, gdy znamy imię i nazwisko beneficjariusza. Prawdopodobieństwo bowiem istnienia dwóch osób o tym samym imieniu i nazwisku wydaje się niewielkie, aczkolwiek znane są wypadki nadawania tego samego imienia kilku synom¹¹. Możemy też przyjąć nietożsamość osób o tym samym imieniu i różnym miejscu pochodzenia, np. Joannes de Cracovia i Joannes de Bytom itp.

Trudności w identyfikacji powstają natomiast wówczas, kiedy kilka osób o tym samym imieniu pochodzi z tej samej miejscowości względnie kiedy ograniczono się do podania jedynie imienia beneficjariusza, co zdarza się szczególnie często w odniesieniu do posiadaczy beneficjów ze wschodnich terenów diecezji krakowskiej (archidiakonaty: Zawichost, Sandomierz, Radom, Lublin). W tych wypadkach ewentualne różnice w tytułach stanowych nie są kryterium odróżniającym, można bowiem stwierdzić, że tytułatura ta była stosowana dość dowolnie w stosunku do tych samych osób. Podobnie nie można też uznać w takich wypadkach za cechę wyróżniającą stopnia naukowego względnie tytułu funkcyjnego, gdyż nie były one konsekwentnie używane w stosunku do tych samych osób. Wydaje się natomiast, że za cechę taką można uznać określenia religiosus, professor, abbas, które jednoznacznie wskazują przynależność zakonną i których dowolnego używania raczej nie należy się spodziewać. Stąd też w wypadku występowania kilku osób o tym samym imieniu, z których jedną oznaczono którymś z powyższych określeń, uważano ją za różną od pozostałych.

Wobec tych różnorodnych zastrzeżeń, które z punktu widzenia identyfikacji nasuwa materiał źródłowy, zawarte w nim informacje podzielono na pewne i wątpliwe. Do pewnych zaliczono wypadki, kiedy: 1. tożsamość osoby zaznaczono w samym źródle, 2. podano imię i nazwisko beneficjariusza, 3. z danej miejscowości pochodziła tylko jedna osoba o danym imieniu, 4. zapisy były zgodne co do imienia, miejsca pochodzenia i tytułu naukowego; wydaje się bowiem mało prawdopodobne, by zgodność wyliczonych trzech elementów dotyczyła różnych osób, 5. obok

¹¹ Jako przykład można wymienić rodzinę znanego historyka Jana Długosza, którego 11 braci nosiło również imię Jan, zob. M. Bobrzyński, S. Smolka, *Jan Długosz, jego życie i stanowisko w piśmiennictwie*, Kraków 1893, s. 4. Patrz J. Bystron, *Księga imion w Polsce używanych*, Warszawa 1938, s. 29—30.

kilkakrotnie występującego tego samego imienia każdorazowo zaznaczono sprawowane funkcje kościelne w sposób jednoznaczny; np. Martinus archidiaconus Kurzeloviensis, 6. przy kilkakrotnie powtarzającym się imieniu przynajmniej w jednym wypadku zaznaczono przynależność do stanu zakonnego; wówczas owego beneficjariusza-zakonnika uważano za kogoś odrębnego od pozostałych osób o tym samym imieniu. Jeżeli 2 beneficjariuszy o tym samym imieniu należało do stanu zakonnego, podstawą identyfikacji było bliższe określenie ich przynależności zakonnej¹².

Za wątpliwe natomiast uznano informacje, kiedy: 1. występuje więcej niż 1 beneficjariusz znany tylko z imienia, 2. wymieniono kilku beneficjariuszy o tym samym imieniu, pochodzących z tej samej miejscowości, 3. w jednym wypadku podano imię i miejsce pochodzenia, w drugim zaś imię i nazwisko urobione — w sposób nie budzący wątpliwości — od tegoż miejsca pochodzenia, np. Stanislaus de Lipnica i Stanislaus Lipnicki, Petrus de Brzezek i Petrus Brzezek, 4. w jednym miejscu podano imię, miejsce pochodzenia i tytuł naukowy, zaś w innym — tylko imię i tytuł naukowy lub podobny, np. Bernardus de Cracovia S. Theologiae Professor i Bernardus decretorum doctor, 5. raz podano imię i nazwisko, innym razem tylko nazwisko, 6. nie było pewności, czy wymieniona nazwa miejscowości odnosi się do miejsca pochodzenia beneficjariusza, czy też oznacza miejsce sprawowania jego funkcji, np. Simon organista de Bithom.

W oparciu o tak przeprowadzoną klasyfikację zapisów źródłowych przystąpiono do obliczania rozmiarów kumulacji. Dokonano go w 4 wersjach. W pierwszej oparto się jedynie na zapisach pewnych, stwierdzając, że 181 spośród 761 posiadaczy kumuluje beneficja, co stanowi 23,7% ogólnej liczby beneficjariuszy. W następnych wersjach uwzględniono także w całości lub w części zapisy wątpliwe. Trzeba tu zwrócić uwagę, że wśród nich można wyróżnić 2 grupy. Jedną stanowią zapisy, nie zawierające żadnych elementów mogących służyć za podstawę do utożsamienia oznaczonych nimi osób (patrz pkt. 1 w zespole zapisów wątpliwych); drugą stanowią zapisy, które elementy takie zawierają (patrz pkt. 2—7 zapisów wątpliwych). W ostatnim wypadku istnieje więc możliwość odniesienia takich zapisów bądź do jednej, bądź do kilku osób. Nie ulega wątpliwości, że postawienie generalnej zasady czy to łącznego ich traktowania jako odnoszących się do jednej osoby, czy też rozdzielnego jako odnoszących się do różnych osób, będzie zawsze rozwiązaniem skrajnym,

¹² Np. w Chodowie plebanem był religiosus Jacobus ordinis Miechowiensis professor, w Sieciechowie zaś plebanem był honorabilis et religiosus Jacobus. Ponieważ patronat tutejszego kościoła należał do benedyktynów (J. Długosz, *Liber beneficiorum*, III, s. 261) jest bardzo prawdopodobne, że plebanem jego był benedyktyn. Dlatego też osób tych nie utożsamiam.

w jednym lub drugim kierunku przesadzonym. Trzeba się bowiem spodziewać, że w pewnych wypadkach chodzi o tych samych, w innych zaś — o różnych beneficjariuszy. Można np. stwierdzić, że bardzo często opisy beneficjów, skupionych w rękach tych samych osób, były dokonywane bezpośrednio po sobie; ale liczne są też wypadki opisywania ich w różnych miejscach księgi. Zapewne częściowe rozwiązanie istniejących wątpliwości przyniosłyby studia szczegółowe nad poszczególnymi beneficjariuszami. Wykraczają one jednak poza ramy naszych rozważań, wydaje się zaś, że w całościowym obrazie interesującego nas zjawiska zmieniłyby one niewiele. Dlatego też w pozostałych trzech wersjach starano się najpierw ustalić najniższy i najwyższy możliwy odsetek osób kumulujących, następnie zaś znaleźć rozwiązanie pośrednie.

Dla uzyskania minimalnego stopnia kumulacji wszystkie zapisy wątpliwe odniesiono do różnych osób; dla uzyskania maksymalnego — spośród zapisów wątpliwych nie uwzględniono zapisów grupy pierwszej, z których każdy może być traktowany jedynie jako odpowiednik innej osoby, przy czym jest rzeczą prawdopodobną, że pewna ich część odnosi się do tych samych osób, zaś zapisy grupy drugiej potraktowano łącznie, czyli odnosząc do jednej osoby wszystkie zapisy, dające do tego jakiegokolwiek podstawy. Przy zastosowaniu takiej metody obliczeń stwierdziliśmy, że rozpiętość beneficjariuszy kumulujących waha się w granicach od 16,33% do 30,45% ogólnej liczby posiadających beneficja. W rezultacie uzyskaliśmy ramy, w obrębie których należy szukać rozwiązań prawdopodobnych. Nie ulega bowiem wątpliwości, że wymienione wyżej odsetki nie odpowiadają rzeczywistości; pierwszy jest za niski, drugi — za wysoki.

Jednym z możliwych rozwiązań pośrednich jest obliczenie wersji pierwszej, według której beneficjariusze kumulujący stanowili 23,7%. Głównym brakiem dokonanego według tej wersji obliczenia jest nieuwzględnienie całości dostępnego materiału. Eliminuje go czwarta wersja naszych obliczeń, uwzględniająca wszystkie zapisy, przy czym zapisy wątpliwe grupy drugiej potraktowano tu łącznie. Wydaje się, że w obliczeniach tej wersji dokonuje się przynajmniej częściowa wzajemna redukcja nadwyżek i niedoborów w zakresie kumulacji. Jest bowiem prawdopodobne, że wśród zapisów wątpliwych grupy pierwszej, a więc nie dających podstawy do identyfikacji, liczba odpowiadających zapisom beneficjariuszy jest za wysoka, w grupie drugiej natomiast tej samej kategorii zapisów maksymalistyczne ich łączenie obniża rzeczywistą liczbę beneficjariuszy. W sumie więc ów nadmiar i niedobór częściowo

redukują się, dając przybliżony obraz rzeczywistości. Według zaś obliczeń ostatniej wersji beneficjariusze kumulujący stanowią 25,90 % ogólnej liczby posiadaczy beneficjów.

Ustalenie, czy bardziej wiarygodne są obliczenia wersji pierwszej czy czwartej, nie jest możliwe. Wersja pierwsza, jakkolwiek oparta jest na materiale pewnym, to jednak mniej pełnym aniżeli obliczenia wersji czwartej, przy czym okrojenie materiału ma charakter przypadkowy. Nie jest więc wykluczone, że wskutek tego skrzywienie rzeczywistego obrazu może być tu większe aniżeli w obliczeniach wersji czwartej. W każdym zaś razie znaczna zbieżność wyników obliczeń obu tych wersji, różniących się zaledwie o 2,2%, zdaje się wskazywać na ich dużą zgodność z rzeczywistym stanem rzeczy. Z uwagi na to, że nie jesteśmy w stanie rozstrzygnąć, które obliczenia są bliższe prawdy, wersja czwarta zaś oparta jest o pełniejszą podstawę źródłową, w dalszych badaniach jedynie według niej będziemy przeprowadzali obliczenia.

Poniżej zestawiono liczby beneficjariuszy nie kumulujących i kumulujących uzyskane według omówionych czterech wersji obliczeń.

Beneficjariusze

Wersja I			Wersja II			Wersja III			Wersja IV		
nie kumulujący	kumulujący	razem	nie kumulujący	kumulujący	razem	nie kumulujący	kumulujący	razem	nie kumulujący	kumulujący	razem
580	181	761	926	181	1107	580	254	834	714	250	964
76,22%	23,78%	100%	83,65%	16,35%	100%	69,55%	30,45%	100%	74,07%	25,93%	100%

Można też zauważyć, że w miarę wzrastania liczby kumulowanych beneficjów maleje liczba beneficjariuszy:

Liczba beneficjów	1	2	3	4	5	6	7	8
Liczba beneficjariuszy	714	156	51	18	13	5	4	3
	74,06%	16,18%	5,29%	1,85%	1,34%	0,51%	0,41%	0,31%

Jak wskazuje powyższa tabelka, większość kumulujących skupiało w swych rękach tylko 2 beneficja. Stanowili oni ok. 16% wszystkich beneficjariuszy oraz ok. 63% beneficjariuszy kumulujących. Kilkakrotnie

zaś mniej liczni są beneficjariusze posiadający 3 i więcej beneficjów. Maksymalna liczba kumulowanych beneficjów wynosiła 8. Kumulację powyżej 5 można uznać za zdarzającą się wyjątkowo.

Poniżej zestawiono liczby beneficjów i beneficjariuszy wraz z rozwarstwieniem tych ostatnich na plebanów i prebendarzy:

Beneficjariusze			Beneficjariusze posiadający tylko		plebano- prebendarze	Plebani					
ogólna liczba	nie kumulujący	kumulujący	parafie	prebendy		ogólna liczba	nie kumulujący	kumulujący	kumulujący tylko parafie	kumulujący tylko prebendy	kumulujący parafie i prebendy
964	714	250	543	282	139	682	501	181	43	110	28
100%	74,07%	25,93%	56,32%	29,25%	14,41%	100%	73,46%	26,54%	6,30%	16,12%	4,10%

Prebendarze			Beneficja		
ogólna liczba	nie kumulujący	kumulujący tylko prebendy	ogólna liczba	plebańskie	prebendarzkie
421	213	69	1398	777	621
100%	50,59%	16,38%	100%	55,58%	44,42%

Z przedstawionej tabeli wynika, że 1398 beneficjów znajdowało się w posiadaniu 964 duchownych, z których ok. 56% posiadało jedynie beneficja plebańskie, ok. 29% tylko prebendy, a ok. 14% skupiało w swym ręku jeden i drugi typ beneficjów. Widać stąd, że duchowni posiadający tylko prebendy stanowili niespełna trzecią część ogólnej liczby beneficjariuszy.

Na uwagę zasługuje fakt, że spoglądając na zjawisko kumulacji od strony plebanów, możemy stwierdzić, że odsetek kumulujących z tej kategorii duchownych wynosił ok. 28%, spoglądając zaś nań od strony prebendarzy stwierdzamy, że wynosił on ok. 49%. Zdaje się to wskazywać, że prebendy w większym stopniu niż beneficja plebańskie stanowiły dodatkowy środek materialnego zaopatrzenia kleru.

Zjawisko to wystąpi z całą wyrazistością, gdy porównamy liczby kumulowanych beneficjów plebańskich i prebendarzskich:

Dekanat — archidiaconat	B e n e f i c j a					
	plebańskie			prebendarskie		
	nie kumulo- wane	kumulowane		nie kumulo- wane	kumulowane	
		w liczbach bezwzgl.	w %		w liczbach bezwzgl.	w %
Biecz	13	8	38,09	4	5	55,55
Bobowa	14	7	33,33	3	4	57,14
Bytom	19	8	29,62	5	6	54,54
Dobczyce	16	8	33,33	2	0	0
Jasło	24	12	33,33	2	0	0
Jędrzejów	18	5	21,73	1	1	50,00
Kielce	21	7	25,00	15	12	44,44
Kije	11	12	52,17	5	18	78,26
Kraków - miasto	0	2	100,00	62	227	78,54
Książnice	11	7	38,88	1	6	85,71
Lelów	23	5	17,85	6	3	33,33
Lipnica	14	14	50,00	5	6	54,54
Lublin	38	13	25,49	7	5	41,66
Nowa Góra	17	6	26,08	3	10	76,92
Nowy Sącz	15	10	40,00	3	11	78,57
Nowy Targ	6	5	45,45	0	0	0
Opatowiec	11	7	38,88	0	2	100,00
Oświęcim	13	6	31,57	2	5	71,42
Pilzno	19	19	50,00	9	8	47,05
Pleszów	4	4	50,00	1	3	75,00
Pszczyna	10	2	16,66	2	1	33,33
Radom	35	8	18,60	4	0	0
Sandomierz	22	17	43,58	27	25	48,07
Skala	15	16	51,61	8	2	20,00
Skawina	8	9	52,94	0	1	100,00
Sokolina	4	10	71,42	9	10	52,63
Tarnów	8	5	38,46	4	6	60,00
Wieliczka	8	3	27,27	6	3	33,33
Witów	13	9	40,90	2	4	66,66
Wojnicz	10	5	33,33	5	6	54,54
Wolbrom	9	3	25,00	2	0	0
Wrocimowice	8	8	50,00	3	6	66,66
Zator	17	9	34,61	2	4	66,66
Zawichost	26	8	23,52	5	7	58,33
R a z e m	500	277	35,64	213	408	65,70

Możemy stwierdzić, że wśród plebańskich beneficja kumulowane stanowią ok. 35%, natomiast wśród prebendarskich — ok. 65%. Oczywiście w ramach poszczególnych dekanatów i archidiaconatów stosunek ten kształtował się różnie, na ogół jednak wśród beneficjów kumulowanych przeważały prebendarskie.

Jak stwierdzono wyżej, odsetek beneficjariuszy kumulujących na całym obszarze diecezji krakowskiej wyrażał się cyfrą prawie 26. Na różnych terenach wykazywał on jednak znaczne wahania, które możemy przedstawić przez obliczenie bądź to liczby beneficjariuszy kumulujących, bądź też beneficjów kumulowanych w ramach mniejszych jednostek administracyjnych — dekanatów lub archidiakonatów. Trzeba tu zwrócić uwagę, że w pierwszym wypadku odsetek beneficjariuszy kumulujących w ramach poszczególnych jednostek administracyjnych diecezji nie jest porównywalny z odsetkiem tych, którzy kumulowali na terenie całej diecezji. W obliczeniach bowiem dla całej diecezji każdy beneficjariusz, niezależnie od liczby posiadanych beneficjów, liczony jest jako jedna osoba, zaś w obliczeniach dla mniejszych jednostek administracyjnych liczony jest tyle razy, w ilu jednostkach posiada beneficja. Jeśli więc przykładowo jedna osoba kumuluje 5 beneficjów w pięciu dekanatach, wówczas w obliczeniach dla całej diecezji wystąpi tylko 1 raz, natomiast w obliczeniach dla mniejszych jednostek administracyjnych — 5 razy. Uzyskane odsetki beneficjariuszy kumulujących w ramach mniejszych jednostek są jednak porównywalne między sobą, dając wyobrażenie, jak na różnych terenach wśród posiadaczy beneficjów kształtował się stosunek kumulujących do nie kumulujących. Przedstawia go poniższa tabela:

Dekanat — archidiakoniat	Beneficjariusze				Dekanat — archidiakoniat	Beneficjariusze			
	ogólna liczba	nie kumulujący	kumulujący	w %		ogólna liczba	nie kumulujący	kumulujący	w %
		w liczbach bezwzględ.							
Biecz	25	17	8	32,00	Oświęcim	21	15	67	28,57
Bobowa	27	17	10	37,03	Pilzno	47	28	19	40,42
Bytom	33	24	9	27,27	Pleszów	12	5	7	58,33
Dobczyce	25	16	9	36,00	Pszczyna	14	12	2	14,28
Jaśło	38	26	12	31,57	Radom	46	39	7	15,21
Jędrzejów	25	19	6	24,00	Sandomierz	81	49	42	39,50
Kielce	54	36	18	33,33	Skała	38	23	15	39,47
Kije	40	17	23	56,41	Skawina	18	8	10	55,55
Kraków-miasto	195	62	134	68,71	Sokolina	29	13	16	55,17
Książnice	21	12	9	42,85	Tarnów	19	12	7	36,84
Lelów	35	29	6	17,14	Wieliczka	20	14	6	30,00
Lipnica	37	19	18	48,64	Witów	27	15	12	44,44
Lublin	55	45	10	18,18	Wojnicz	23	15	8	34,78
Nowa Góra	32	20	12	37,50	Wolbrom	14	11	3	21,42
Nowy Sącz	33	18	15	46,96	Wrocimowice	23	11	12	52,15
Nowy Targ	8	6	2	25,00	Zator	28	19	9	32,14
Opatowiec	19	11	8	42,10	Zawichost	46	31	15	32,60

Wskazuje ona na duże zróżnicowanie w skupieniu beneficjariuszy kumulujących na różnych terenach, zamykające się w granicach od ok. 15% w archidiakonacie radomskim do ok. 68% na terenie miasta Krakowa. Można zauważyć, że najczęściej kumulujących skupiało się na terenach nad Wisłą i na północ od niej, między Krakowem a archidiakonatem sandomierskim. W dekanatach: Skała, Pleszów, Wrocimowice, Witów, Opatowiec, Sokolina, Kije, Książnice, liczba beneficjariuszy kumulujących wahała się w granicach od 41%—59%. Na terenach na południe od Wisły podobnie duże zagęszczenie obserwujemy jedynie w dekanatach: Skawina, Lipnica i Nowy Sącz. Najślabsze natomiast wykazują peryferie diecezji — archidiakonaty: lubelski, radomski, dekanaty: Jędrzejów, Wolbrom, Bytom, Pszczyna, Oświęcim, Nowy Targ, w których liczba kumulujących wahała się w granicach od ok. 15% do ok. 28%. Zagęszczenie beneficjariuszy kumulujących rzuca, jak się wydaje, nieco światła na zagadnienie rezydencji. Należy bowiem spodziewać się, że na terenach o większym skupieniu duchownych kumulujących rezydencja przedstawiała się gorzej aniżeli tam, gdzie duchownych tych było mniej. Trzeba jednak pamiętać, że kumulacja była tylko jednym — choć ważnym — czynnikiem wpływającym na rezydencję duchowieństwa.

Zbliżony do powyższego obraz zjawiska kumulacji beneficjów uzyskujemy obliczając liczby beneficjów kumulowanych. Przedstawia je poniższa tabela:

Dekanat — archidiakonacie	Beneficja				Dekanat — archidiakonacie	Beneficja			
	ogólna liczba	nie kumulujący	kumulujący	w %		ogólna liczba	nie kumulujący	kumulujący	w %
Biecz	30	17	13	43,33	Oświęcim	26	15	11	42,30
Bobowa	28	17	11	39,28	Pilzno	55	28	27	49,09
Bytom	38	24	14	36,84	Pleszów	12	5	7	58,33
Dobczyce	25	16	9	36,00	Pszczyna	15	12	3	20,00
Jasło	38	26	12	31,57	Radom	47	39	8	17,02
Jędrzejów	25	19	6	24,00	Sandomierz	91	49	42	46,15
Kielce	55	36	19	34,54	Skała	41	23	18	43,90
Kije	46	17	29	63,04	Skawina	18	8	10	55,55
Kraków-miasto	291	62	229	78,69	Sokolina	33	13	20	60,60
Książnice	25	12	13	52,00	Tarnów	23	12	11	47,82
Lelów	37	29	8	21,62	Wieliczka	20	14	6	30,00
Lipnica	39	19	20	51,28	Witów	28	15	13	46,42
Lublin	63	45	18	28,57	Wojnicz	26	15	11	42,30
Nowa Góra	36	20	16	44,44	Wolbrom	14	11	3	21,42
Nowy Sącz	39	18	21	53,84	Wrocimowice	25	11	14	56,00
Nowy Targ	11	6	5	45,45	Zator	32	19	13	40,62
Opatowiec	20	11	9	45,00	Zawichost	46	31	15	32,60
					Razem	1398	714	684	48,93

Obliczając kumulowane beneficja możemy, w przeciwieństwie do beneficjariuszy, uzyskane dla niższych jednostek administracyjnych liczby porównywać z liczbami ustalonymi dla całej diecezji. Jak wynika z przedstawionej tabeli, w skali całej diecezji beneficja kumulowane stanowiły niemal połowę ogółu beneficjów, przy czym terytorialne zróżnicowanie ich zagęszczenia odpowiada na ogół zróżnicowaniu w skupieniu kumulujących beneficjariuszy. Największe jest ono na północ od Wisły między Krakowem a archidiecezją sandomierską — Kraków-miasto, dekanaty: Pleszów, Wrocimowice, Sokolina, Kije, Książnice, zaś na południe od Wisły w dekanatach: Skawina, Lipnica i Nowy Sącz, gdzie waha się ono od 51%—78%. Najniższe natomiast zagęszczenie wykazują tereny północne i północno-wschodnie — archidiecezje radomska i lubelska oraz dekanaty: Lelów, Wolbrom, Jędrzejów, gdzie wynosi ono od 17%—28%.

LICZEBNOŚĆ DUCHOWIEŃSTWA W DIECEZJI KRAKOWSKIEJ

Zasadnicze pytanie, na które trzeba odpowiedzieć ustalając liczebność zarówno duchowieństwa, jak i służby kościelnej w oparciu o księgi kontrybucji, jest problem kompletności zawartych w nich wykazów. Skoro w księgach tych notowano tylko te osoby, które uiściły kontrybucję, nasuwa się logiczny wniosek, że ci, którzy opłaty nie złożyli, nie zostali do nich wciągnięci. Że tak istotnie było, zdaje się świadczyć sposób spisywania omawianych ksiąg. Sporządzano je w ten sposób, że najpierw spisywano poszczególne beneficja oraz odpowiadające im taksy, pozostawiając pod nazwą każdego beneficjum oraz obok niej miejsce wolne na późniejsze wpisanie osób wraz z wysokością uiszczonej kontrybucji. W wielu wypadkach w miejsca te nie wpisano niczego. Powstaje pytanie dlaczego? Przede wszystkim trzeba zwrócić uwagę, że o ile wykaz beneficjów, zwłaszcza plebańskich, i ich taks został sporządzony dla całej diecezji, o tyle osoby, które uiściły kontrybucję, odnotowano tylko dla części jej terytorium, mianowicie dla archidiecezji: krakowskiej, sądeckiej i prepozytury wiślickiej, przy czym pominięto tu dekanat Pszczyń i większą część dekanatu bytomskiego, które znajdowały się poza granicami państwa polskiego i których duchowieństwo nie było stąd zobowiązane do opłacania kontrybucji na rzecz króla polskiego. Przyczyna, dla której nie wciągnięto do omawianych ksiąg duchowieństwa wschodnich i północno-wschodnich terenów diecezji, nie jest nam znana. Mało prawdopodobne wydaje się przypuszczenie, by z terenów tych kontrybucji nie ściągano. Raczej należy sądzić, że mamy tu do czynienia z luką w buchalterii. Stąd też badania nasze muszą ograniczyć się jedynie do tych obszarów diecezji, dla których przekazano potrzebne nam informacje. Można jednak zauważyć, że także na tych ostatnich te-

renach wiele jest beneficjów, obok których brak adnotacji o osobach. Nasuwa się pytanie, czy dlatego, że nie było beneficjariuszy względnie osób zobowiązanych do opłacenia kontrybucji, czy też dlatego, że kontrybucja nie została uiszczona?

Jeśli zestawimy liczby beneficjów i beneficjariuszy, wymienionych w poszczególnych księgach, okaże się, że zachodzą między nimi dość znaczne różnice, wynoszące w r. 1513 ok. 18%, w r. 1527 — ok. 20%, a w r. 1539 — ok. 22%. Ilustruje je poniższa tabela:

Dekanat	1513		1527		1539	
	beneficja	beneficjariusze	beneficja	beneficjariusze	beneficja	beneficjariusze
Biecz	32	31	33	23	33	32
Bobowa	27	23	23	22	29	22
Dobczyce	25	23	24	22	25	20
Jasło	40	35	40	34	39	33
Jędrzejów	30	25	29	22	32	26
Kije	44	35	44	35	44	33
Książnice	27	25	26	25	27	25
Lelów	40	34	41	32	38	28
Lipnica	37	35	35	35	39	34
Nowa Góra	38	33	36	25	39	27
Nowy Sącz	38	31	35	33	38	30
Nowy Targ	18	14	18	10	17	14
Opatowiec	23	19	24	15	22	17
Oświęcim	34	20	32	21	25	13
Pilzno	65	47	60	47	57	53
Pleszów	18	12	17	13	15	9
Skała	37	33	37	31	37	30
Skawina	22	18	21	14	21	15
Sokolina	28	20	28	19	27	13
Tarnów	24	21	24	20	24	20
Wieliczka	27	19	25	18	28	18
Witów	29	24	29	26	28	25
Wojnicz	25	19	24	17	24	20
Wolbrom	20	14	20	13	17	10
Wrocimowice	27	22	27	24	25	20
Zator	35	29	34	26	34	23
Razem	810	661 (81,60%)	786	662 (79,13%)	784	610 (77,80%)

Nie ulega wątpliwości, że w pewnym stopniu różnice te są rezultatem wakowania części beneficjów. W kilku np. wypadkach możemy stwierdzić zarządzanie parafią nie przez plebana, lecz komendarza¹³.

¹³ W r. 1513 w Tuchowie (dek. Tarnów), Dankowicach (dek. Oświęcim), Rudawie (dek. Nowa Góra), Książnicach (dek. Pilzno); w r. 1527 w Grudzinie (dek.

Wydaje się jednak wątpliwe, aby wyłącznie wakaty były ich przyczyną. Trzeba się liczyć również z możliwością opuszczeń spowodowanych bądź to nieopłaceniem kontrybucji, bądź też niedokładnością spisującego. Np. w Wojniczu w r. 1527 odnotowano prebendę Św. Trójcy, z której utworzono scholasterię, pominięto zaś jej posiadacza, który w tym czasie istniał¹⁴. W Tarnowie w r. 1513 nie wspomniano o wikariuszach, niewątpliwie obecnych¹⁵. Na opuszczenia zdają się również wskazywać duże wahania w liczbie odnotowanego duchowieństwa w obrębie pewnych parafii w poszczególnych przekrojach. I tak np. w Bieczu w r. 1513 wymieniono 10 prebend i 9 prebendarzy, w r. 1527 — 11 prebend i tylko 4 prebendarzy, a w r. 1539 — 11 prebend i 11 ich posiadaczy. Podobną sytuację obserwujemy w Olkuszu, gdzie w kolejnych przekrojach stosunek prebend do prebendarzy przedstawiał się jak 12 do 7, 10 do 3 i 12 do 8. Podobnych przykładów można by przytoczyć więcej. O istnieniu w Wiślicy w l. 1513 i 1527 niektórych duchownych i służby kościelnej dowiadujemy się dzięki dodatkowemu ich wykazowi na końcu księgi; pominięto natomiast ich wyliczenie we właściwym miejscu, gdzie wymieniono beneficja. W r. 1513 odnotowano tu też w głównym opisie, w związku z beneficjami, 4 wikariuszy, zaś w dodatkowym wykazie — 5. Podobnym dodatkowym wykazem dysponujemy dla Nowego Sącza w r. 1527. Przypadki te zdają się sygnalizować, iż pewna część beneficjariuszy nie została w interesujących nas źródłach odnotowana. Wielkości tych opuszczeń nie jesteśmy jednak w stanie dokładniej ustalić. Wydaje się, że nie popełnimy większego błędu przyjmując, iż brak obsady dotyczył ok. 10 % beneficjów. Podobny odsetek wakujących beneficjów plebańskich stwierdzono bowiem w tym czasie w archidiecezji gnieźnieńskiej¹⁶.

Liczba obsadzonych beneficjów nie równa się jednak faktycznej liczbie beneficjariuszy. Dla jej ustalenia konieczna jest znajomość rozmiarów kumulacji. Zjawiska tego nie możemy poznać w oparciu o omawiane księgi kontrybucji z uwagi na ogólnikowość i lakoniczność ich informacji o poszczególnych beneficjariuszach, nie dających podstawy do ustalenia tożsamości osób. Z pomocą przychodzi nam tu omówiony wyżej krakowski *Liber retaxationum* z r. 1529, który pozwala określić stosunek liczby beneficjów do faktycznie istniejących beneficjariuszy. Sądzimy, że ustalenia dokonane dla r. 1529 mogą stanowić podstawę dla obliczenia przybliżonej liczby beneficjariuszy w latach 1513, 1527 i 1539,

Jędrzejów); w r. 1539 w Andrychowie (dek. Zator), Chrzanowie (dek. Nowa Góra), Chodowie (dek. Skała).

¹⁴ J. Szymański, *Kapituła kolegiacka w Wojniczu 1465—1786*, Lublin 1962, s. 146.

¹⁵ F. Herzig, *Katedra niegdyś kollegiata w Tarnowie 1400—1900*, Tarnów 1900, s. 27 i n.

¹⁶ Wiśniewski, *Rozwój organizacji parafialnej*, s. 287.

z których znamy względnie pełną liczbę beneficjów; nie bowiem nie wskazuje na to, aby w okresie tym miały miejsce jakieś radykalne zmiany w zakresie kumulacji beneficjów kościelnych. Trzeba jednak zwrócić uwagę, że w księdze z r. 1529 znajdujemy w zasadzie jedynie opisy beneficjów obsadzonych. Stąd też w oparciu o nią możemy ustalić jedynie stosunek liczby beneficjów obsadzonych, nie zaś wszystkich beneficjów, do faktycznej liczby beneficjariuszy. Dlatego więc biorąc za podstawę obliczeń dla lat 1513, 1527 i 1539 liczbę wszystkich beneficjów, musimy określić najpierw przybliżoną liczbę beneficjów obsadzonych. Czynimy to przez odliczenie od ogólnej liczby beneficjów przyjęte wyżej 10%, które stanowią prawdopodobnie wakaty. Ponieważ na różnych terenach odsetek duchownych kumulujących wykazywał znaczne wahania, obliczenia stosunku beneficjów obsadzonych do beneficjariuszy przeprowadzono w ramach dekanatów. Tutaj wyłania się trudność w wypadku beneficjariuszy, kumulujących na terenie różnych jednostek administracyjnych. Ponieważ miejsce rezydencji beneficjariuszy kumulujących nie jest nam znane, jedynym możliwym rozwiązaniem był „podział” osoby kumulującej. Jeśli więc pewien duchowny kumulował np. 4 beneficja w różnych dekanatach, wówczas w każdym liczony był jako 1/4. Podział taki, aczkolwiek sztuczny, pozwala jednak na przybliżone uchwycenie stosunku liczby beneficjów do beneficjariuszy na różnych terenach i dla tego celu jest uzasadniony. W ten sposób uzyskano dla r. 1529 różnicę, zachodzącą między liczbą beneficjów obsadzonych a liczbą beneficjariuszy:

*Stosunek beneficjów do beneficjariuszy
według „Liber retaxationum” z r. 1529*

Dekanat	Beneficja	Beneficjariusze	Różnica w %	Dekanat	Beneficja	Beneficjariusze	Różnica w %
Biecz	30	22,03	28,56	Opatowiec	20	14,57	27,15
Bobowa	28	21,41	23,53	Oświęcim	26	19,90	23,46
Dobczyce	25	18,78	24,88	Pilzno	55	37,81	31,25
Jaśło	38	30,70	19,21	Pleszów	12	7,82	34,83
Jędrzejów	25	21,45	14,20	Skala	41	29,42	28,24
Kije	46	26,57	42,23	Skawina	18	12,83	28,72
Kraków-miasto	295	77,96	73,74	Sokolina	33	19,84	39,87
Książnice	25	16,53	37,88	Tarnów	23	15,16	34,08
Lelów	37	31,47	14,94	Wieliczka	20	16,09	19,55
Lipnica	39	27,32	29,94	Witów	28	18,30	34,64
Nowa Góra	36	26,75	25,69	Wojnicz	26	19,32	25,69
Nowy Sącz	39	22,36	32,41	Wolbrom	14	12,33	11,92
Nowy Targ	11	8,00	27,27	Wrocimowice	25	14,84	40,64
				Zator	32	24,36	23,87

Obliczając więc liczbę beneficjariuszy dla poszczególnych przekrojów postępowano w ten sposób, że od ogólnej liczby beneficjów odliczano najpierw 10%, uzyskując w ten sposób przypuszczalną liczbę beneficjów obsadzonych, następnie zaś od uzyskanego rezultatu odejmowano taką liczbę, jaką stanowiła wyrażona w odsetkach różnica między liczbą beneficjów obsadzonych i beneficjariuszy, ustalona dla r. 1529 w ramach poszczególnych dekanatów. Dla uniknięcia operowania „częściami” osób zastosowano tu przy podawaniu ostatecznego wyniku obliczeń zaokrąglenia do liczby całkowitej.

W znacznie gorszej sytuacji jesteśmy w zakresie możliwości ustalenia rzeczywistej liczby duchownych niebeneficjariuszy. Pod pojęciem duchownych niebeneficjariuszy rozumiemy tych duchownych, których podstawę utrzymania stanowił nie dochód z beneficjum, ale wypłacane im stypendium. Wchodzą tu w grę wikariusze manualni, gracjaliści, lektory, zakrystianie i różnego rodzaju zastępcy beneficjariuszy, określane jako substituti. Ze względów praktycznych do grupy tej w obliczeniach naszych zaliczyliśmy również wikariuszy wieczystych oraz mansjonarzy, którzy korzystali wprawdzie ze stałego uposażenia beneficjalnego, jednak z reguły wspólnego dla kilku osób, a którzy pełniąc często funkcje duszpasterskie nie zawsze są w naszym źródle w sposób wyraźny odróżniani od wikariuszy manualnych. Dlatego też wikariuszy wieczystych i mansjonarzy umieszczono w grupie wikariuszy manualnych. W dalszym ciągu całą tę grupę duchownych niebeneficjariuszy będziemy określać mianem duchownych stypendystów.

Ustalając liczebność tej kategorii duchownych możemy co najwyżej zastanowić się, o ile wykaz ich można uważać za kompletny. Zwraca uwagę fakt, że w pewnych dekanatach duchowni stypendyści, reprezentowani zwłaszcza przez wikariuszy, występują bardzo rzadko, równocześnie jednak stosunkowo często wymieniony jest minister. Sytuację taką obserwujemy szczególnie w dekanatach: Jasło, Biecz, Bobowa, Skawina, Zator, Oświęcim. Fakt częstego wymieniania w parafiach wspomnianych dekanatów obok plebana także ministra zdaje się przemawiać za tym, że rzadkie odnotowanie tu duchownych stypendystów nie jest dziełem przypadku, ale generalnie biorąc odbiciem rzeczywistego braku tego typu duchownych. Gdyby bowiem istnieli, pominięcie ich mogłoby być w większości jedynie rezultatem nieopłacenia kontrybucji, co jako zjawisko masowe trudno byłoby wytłumaczyć zważywszy, że równocześnie opłacili ją ministrowie. Małą liczbą duchownych stypendystów oraz ministrów wyróżnia się dekanat nowotarski. Jednak w większości tutejszych parafii odnotowano plebana, co zdaje się wskazywać, że w parafiach tych kontrybucję zbierano. Jeśli więc poza plebanami zanotowano niewiele innych osób, które uiściły kontrybucję, to zapewne dlatego, że

— przynajmniej w większości — osób takich nie było. Trzeba też zwrócić uwagę, że liczba duchownych stypendystów w poszczególnych przekrojach nie wykazuje jakichś jaskrawych wahań. W kolejnych przekrojach obserwujemy generalnie biorąc stopniowy jej wzrost. Nie obserwujemy takiej regularności wzrostu w odniesieniu do ministra i pozostałej służby kościelnej. Tutaj przekrój z r. 1527 wykazuje niższe cyfry aniżeli oba pozostałe, przy czym obniżenie to jest jaskrawe w wypadku służby kościelnej. Nie wykluczone, że jest to rezultat mniejszej dokładności wykazu z tegoż roku. Spośród omawianych trzech ksiąg kontrybucji pewną dokładnością zdaje się wyróżniać wykaz z r. 1539, w którym w ok. 20 wypadkach zanotowano wyraźnie, że pleban nie posiada wikariusza¹⁷. Jest to jednak liczba w stosunku do ogólnej ilości parafii, w których nie wymieniono wikariusza, tak niewielka, że adnotacje te trzeba uznać za przypadkowe, nie stanowiące stałej konwencji pisarskiej. W przeciwnym bowiem razie trzeba by przyjąć, że w parafiach, w których brak wzmianki o wikariuszu, istniał on, nie został zaś zapisany z powodu nieuiszczenia kontrybucji. Przy takim założeniu jednak liczba wikariuszy istniejących na badanym terenie w r. 1539 byłaby nieprawdopodobnie wysoka, co wskazuje na przypadkowy charakter adnotacji o braku wikariusza.

Wszystkie te spostrzeżenia zdają się wskazywać, że omawiane wykazy przynajmniej w przybliżeniu oddają rzeczywisty stan rozmieszczenia interesujących nas kategorii osób, choć niewątpliwie z lukami, gdziekolwiek może nawet poważnymi. Luki i opuszczenia w wymienieniu wielu prebend możemy stwierdzić w sposób niewątpliwy w odniesieniu do wykazu z r. 1527 dzięki istnieniu wykazów wcześniejszych i późniejszych, w których one występują. Trzeba też zwrócić uwagę, że w odniesieniu do duchownych stypendystów brak nam danych dla stwierdzenia, czy i w jakim stopniu zdarzała się wśród nich kumulacja stanowisk, np. wikariusza, lektora, gracjalisty itp. Tutaj jednak kumulacja stanowisk z uwagi na związane z każdym z nich obowiązki zapewne nieczęsto miała miejsce. Raczej można by spodziewać się połączenia stanowiska wikariusza lub lektora z jakimś beneficjum. Brak jednak podstaw do przypuszczenia, że zdarzało się to często. Wydaje się zaś, że wynikające z nieuwzględnienia takich wypadków błędy w obliczeniach zrekompensują się prawdopodobnymi opuszczeniami w wykazach duchownych rzeczywiście istniejących.

¹⁷ Wadowice, Frydrychowice, Głębowice, Chocznia (dek. Zator); Giebło (dek. Wolbrom); Łazany (dek. Wieliczka); Skrzyszów (dek. Tarnów); Jawiszowice (dek. Oświęcim); Oleśno (dek. Opatowiec); Czernichów, Poręba Żegoty (dek. Nowa Góra); Chronów (dek. Lipnica); Kroczyce (dek. Lelów); Góra (dek. Jędrzejów); Mitarza (dek. Jasło); Wiśniowa, Tarnawa, Gruszów, Mszana (dek. Dobczyce); Ropa (dek. Biecz).

W załączonym do pracy dodatku obliczono liczbę duchowieństwa uchwytnego w poszczególnych przekrojach w ramach dekanatów, przy czym odrębnie obliczono posiadaczy beneficjów, odrębnie zaś duchownych stypendystów, spośród których wyodrębniono wikariuszy z uwagi na ich wyraźnie zarysowane funkcje w ramach parafii. Liczbę beneficjariuszy obliczono systemem wyłożonym wyżej, podając w osobnych rubrykach liczbę beneficjów plebańskich i prebend. Beneficja plebańskie pokrywają się na ogół z liczbą parafii. W wypadku jednak parafii z kilkuosobową obsadą plebańską zgodność taka nie zachodzi. Wówczas liczbę parafii podawano obok w nawiasie. Za podstawę obliczeń beneficjariuszy dla r. 1527 przyjęto zrekonstruowaną liczbę beneficjów. W wypadku bowiem, kiedy pewne beneficjum było wymienione w r. 1513, następnie zaś w r. 1529 względnie 1539, nie występowało zaś w r. 1527, przyjęto jego istnienie także w tym ostatnim roku. Dla roku 1513 w Bobowej uzupełniono liczbę beneficjów o jedną prebendę (Nawiedzenia NMP), niewątpliwie wówczas istniejącą. Podobnie o jedną prebendę (dziekanie) uzupełniono beneficja w r. 1539 w Nowym Sączu. Poza obliczeniami dokonanymi dla ogółu parafii, odrębnych podliczeń dokonano dla parafii miejskich i wiejskich dla uchwycenia zachodzących między nimi różnic. Poniższe tabele zawierają rezultat tych obliczeń.

Ogół parafii

Dekanat	1513		1527		1539	
	parafie	duchowieństwo	parafie	duchowieństwo	parafie	duchowieństwo
Biecz	22	30	22	28	22	33
Bobowa	22	24	22	23	22	36
Dobczyce	24	32	22	26	24	26
Jasło	37	47	37	47	36	48
Jędrzejów	25	41	25	41	25	47
Kije	24	49	24	47	24	59
Książnice	19	31	19	39	19	39
Lelów	32	50	32	54	30	49
Lipnica	28	46	28	55	28	49
Nowa Góra	23	42	23	39	23	43
Nowy Sącz	26	40	26	36	26	41
Nowy Targ	18	13	18	13	16	12
Opatowiec	18	33	18	29	18	31
Oświęcim	22	30	20	29	17	24
Pilzno	45	85	45	82	42	80
Pleszów	11	19	11	22	10	19
Skala	31	47	31	44	31	55
Skawina	19	18	18	17	19	16
Sokolina	14	37	14	38	14	29

Ogół parafii (c. d.)

Dekanat	1513		1527		1539	
	parafie	ducho- wienstwo	parafie	ducho- wienstwo	parafie	ducho- wienstwo
Tarnów	13	23	13	27	13	33
Wieliczka	11	28	11	33	11	37
Witów	22	52	22	55	22	52
Wojnicz	17	34	17	32	17	36
Wolbrom	17	32	17	24	14	27
Wrocimowice	15	25	15	29	15	33
Zator	27	28	27	26	26	27
razem	582	936	577	935	564	981

Parafie miejskie

Dekanat	1513		1527		1539	
	parafie	ducho- wienstwo	parafie	ducho- wienstwo	parafie	ducho- wienstwo
Biecz	2	16	2	14	2	17
Bobowa	3	11	3	9	3	19
Dobczyce	4	11	3	6	4	7
Jaśło	7	20	7	18	7	19
Jędrzejów	3	5	3	4	3	8
Kije	6	24	6	24	6	28
Książnice	6	19	6	23	6	20
Lelów	11	23	11	28	11	25
Lipnica	3	23	3	30	3	20
Nowa Góra	3	20	3	22	3	22
Nowy Sącz	3	21	3	19	3	24
Nowy Targ	1	1	1	2	1	2
Opatowiec	3	13	3	10	3	10
Oświęcim	3	16	3	17	3	14
Pilzno	9	42	9	41	9	37
Pleszów	2	4	2	4	2	5
Skała	2	5	2	5	2	6
Skawina	2	4	2	4	2	4
Sokolina	2	16	2	17	2	8
Tarnów	2	13	2	17	2	18
Wieliczka	1	15	1	18	1	22
Witów	2	19	2	13	2	12
Wojnicz	1	12	1	9	1	10
Wolbrom	4	14	4	8	4	19
Wrocimowice	—	—	—	—	—	—
Zator	2	7	2	6	2	8
razem	86	374	85	368	86	384

Parafie wiejskie

Dekanat	1513		1527		1539	
	parafie	ducho- wienstwo	parafie	ducho- wienstwo	parafie	ducho- wienstwo
Biecz	20	14	20	15	20	16
Bobowa	19	13	19	14	19	17
Dobczyce	20	21	19	20	20	19
Jasło	30	28	30	30	29	31
Jędrzejów	22	36	22	37	22	39
Kije	18	24	18	23	18	30
Książnice	13	12	13	15	13	19
Lelów	21	25	21	26	19	24
Lipnica	25	23	25	25	25	28
Nowa Góra	20	23	20	18	20	21
Nowy Sącz	23	19	23	17	23	17
Nowy Targ	17	12	17	11	15	10
Opatowiec	15	20	15	19	15	22
Oświęcim	19	14	17	12	14	11
Pilzno	36	44	36	41	33	43
Pleszów	9	14	9	17	8	14
Skała	29	42	29	39	29	49
Skawina	17	15	16	15	17	14
Sokolina	12	22	12	22	12	22
Tarnów	11	10	11	10	11	15
Wieliczka	10	12	10	14	10	15
Witów	20	33	20	42	20	41
Wojnicz	16	22	16	23	16	26
Wolbrom	13	18	13	16	10	17
Wrocimowice	15	25	15	29	15	33
Zator	25	20	25	19	24	19
razem	496	561	492	569	478	612

Obserwując liczebność duchowieństwa w ramach rozważanych dekanatów uderza duża nieraz jej zmienność w poszczególnych przekrojach, przy czym w jednych dekanatach wzrasta ona, w innych maleje. Wydaje się jednak, że wobec niepewności w zakresie kompletności informacji wyciąganie z tego bardziej szczegółowych wniosków o ewentualnej fluktuacji duchowieństwa nie wydaje się celowe. Co najwyżej można jedynie wyrazić przypuszczenie, że generalnie biorąc w latach 1513—1539 miał miejsce nieznaczny wzrost ogólnej liczby duchowieństwa. Z przedstawionych tabel wynika, że na omawianym terenie diecezji krakowskiej w 1. poł. XVI w. na jedną parafię wypadało średnio ok. 1,65 duchownych, przy czym można zaobserwować pewne zróżnicowanie w zagęszczeniu duchowieństwa na różnych terenach. Możemy stwierdzić, że na ogół południowe i południowo-zachodnie tereny die-

Srednia duchownych na parafie

Dekanat	Ogół parafii				Parafie miejskie				Parafie wiejskie			
	1513	1527	1539	1513—1539	1513	1527	1539	1513—1539	1513	1527	1539	1513—1539
Biecz	1,36	1,27	1,50	1,37	8,00	7,00	8,50	7,83	0,70	0,75	0,80	0,75
Bobowa	1,09	1,04	1,63	1,25	3,66	3,00	6,33	4,37	0,68	0,73	0,89	0,77
Dobczyce	1,33	1,18	1,08	1,15	2,75	2,00	1,75	2,16	1,05	1,05	0,95	1,01
Jasio	1,27	1,27	1,33	1,29	2,50	2,25	2,37	2,37	0,93	1,00	1,06	0,99
Jędrzejów	1,64	1,64	1,88	1,72	1,66	1,33	2,66	1,88	1,63	1,68	1,77	1,69
Kije	2,04	1,95	2,45	2,14	4,00	4,00	4,66	4,22	1,33	1,27	1,66	1,42
Książnice	1,63	2,05	2,05	1,91	3,16	3,83	3,33	3,44	0,92	1,15	1,46	1,17
Lelów	1,56	1,68	1,63	1,62	2,09	2,54	2,27	2,30	1,19	1,23	1,26	1,22
Lipnica	1,64	1,96	1,75	1,78	7,66	10,00	6,66	8,10	0,92	1,00	1,12	1,01
Nowa Góra	1,82	1,69	1,86	1,79	6,66	7,33	7,33	7,10	1,15	0,90	1,05	1,03
Nowy Sącz	1,53	1,38	1,57	1,49	7,00	6,33	8,00	7,11	0,82	0,73	0,73	0,76
Nowy Targ	0,72	0,72	0,75	0,73	1,00	2,00	2,00	1,66	0,70	0,64	0,66	0,66
Opatowiec	1,83	1,61	1,72	1,72	4,33	3,33	3,33	3,66	1,33	1,26	1,46	1,35
Oświęcim	1,36	1,45	1,41	1,40	5,33	5,66	4,66	5,21	0,73	0,66	0,78	0,72
Pilzno	1,88	1,82	1,90	1,86	4,66	4,55	4,11	4,44	1,22	1,13	1,30	1,21
Pleszów	1,72	2,00	1,90	1,87	2,00	2,00	2,50	2,16	1,55	1,88	1,75	1,72
Skala	1,51	1,41	1,77	1,56	2,50	2,50	3,00	2,66	1,44	1,34	1,68	1,48
Skawina	0,94	0,94	0,84	0,90	2,00	2,00	2,00	2,00	0,88	0,93	0,82	0,87
Sokolina	2,64	2,71	2,07	2,47	8,00	8,50	4,00	6,83	1,83	1,83	1,83	1,83
Tarnów	1,76	2,07	2,53	2,12	6,50	8,50	9,00	8,00	0,90	0,90	1,36	1,06
Wieliczka	2,54	3,00	3,36	2,96	15,00	18,00	22,00	18,33	1,20	1,40	1,50	1,36
Witów	2,36	2,50	2,36	2,40	9,50	6,50	6,00	7,33	1,65	2,10	2,05	1,93
Wojnicz	2,00	1,88	2,11	1,99	12,00	9,00	10,00	10,33	1,37	1,43	1,62	1,47
Wolbrom	1,88	1,41	1,92	1,73	3,50	2,00	4,75	3,41	1,38	1,23	1,70	1,43
Wrocimowice	1,66	1,93	2,20	1,93	—	—	—	—	1,66	1,93	2,20	1,93
Zator	1,03	0,96	1,03	1,00	3,50	3,00	4,00	3,50	0,80	0,76	0,79	0,78
razem	1,60	1,62	1,73	1,65	4,34	4,32	4,46	4,37	1,13	1,13	1,28	1,18

cezji — dekanaty: Jasło, Biecz, Bobowa, Nowy Sącz, Nowy Targ, Dobczyce, Skawina, Zator, Oświęcim — posiadały słabsze zagęszczenie kleru aniżeli pozostałe przebadane tereny. Średnia duchownych na parafię wahała się tu w granicach od 0,73 do 1,49. Największe zagęszczenie duchowieństwa posiadał dekanat Wieliczka, gdzie średnia wynosiła niemal 3 duchownych. Dużym zagęszczeniem wyróżniały się też obszary prepozytury wiślickiej, zwłaszcza położone na północ od Wisły — dekanaty Sokolina i Kije, gdzie średnia przekraczała 2 duchownych na parafię. Podobnie wysoka średnia skupienia kleru istniała także w dekanatach witowskim i tarnowskim.

Uderza też duża różnica w skupieniu duchowieństwa w parafiach miejskich i wiejskich. O ile w tych ostatnich średnio na parafię wypadało 1,18 duchownych, to w parafiach miejskich średnia wynosiła 4,37. Przewaga więc w skupieniu duchowieństwa w parafiach miejskich była ponad 3,5-krotna. Można zaś zauważyć, że w wielu wypadkach średnia duchownych w parafiach wiejskich nie osiągnęła jedności. Sytuację taką stwierdzamy w 8 dekanatach na ogólną ich liczbę 26.

Wydaje się, że terytorialne zróżnicowanie w zagęszczeniu duchowieństwa było w pewnym stopniu uzależnione od rozmiarów uposażenia plebańskiego. Wskazywać na to zdaje się wysokość taks, które pozostając w pewnej względnie stałej relacji do rzeczywistej wartości beneficjum¹⁸, charakteryzują ją, jak się wydaje, przynajmniej w sposób najbardziej ogólnikowy, pozwalając przez to na porównanie wartości uposażenia plebańskiego poszczególnych parafii. Można zaś zauważyć, że w dekanatach o większym skupieniu kleru średnia wartość taks jest na ogół wyższa aniżeli w dekanatach, w których zagęszczenie duchowieństwa jest mniejsze. Ilustruje to poniższe zestawienie:

Dekanaty o większym skupieniu duchownych	Średnia taks w grzyw.	Dekanaty o słabszym skupieniu duchownych	Średnia taks w grzyw.
Sokolina	10,03	Jasło	1,45
Kije	6,30	Biecz	0,90
Książnice	4,54	Bobowa	1,14
Wieliczka	8,72	Nowy Targ	0,53
Tarnów	2,26	Dobczyce	2,53
Witów	9,00	Skawina	1,69
		Nowy Sącz	4,92

¹⁸ A. Ohanowicz, *Ciężary państwowe duchowieństwa w Polsce w drugiej połowie XV i w początkach XVI wieku (1447—1530)*, „Studia nad Historią Prawa Polskiego”, 3 (1911), z. 3, s. 24—25.

Nie stanowiło to jednak bezwzględnie obowiązującej reguły, gdyż jak widać, niektóre z dekanatów o słabym zagęszczeniu duchowieństwa posiadały równocześnie wysoką średnią taks i na odwrót, dekanaty o dużym zagęszczeniu duchowieństwa mogły posiadać stosunkowo niską przeciętną. Podobne obserwacje można też poczynić w ramach poszczególnych parafii, porównując liczbę duchowieństwa i wysokość taks. Ten brak ścisłej zależności wynikał zapewne z różnych powodów — m. in. zmiany wartości beneficjum, jak również i stąd, że rozmiary beneficjum plebańskiego były tylko jednym z elementów wpływających na liczebność duchowieństwa. Poza tym w grę wchodziła też niewątpliwie gęstość zaludnienia, chociaż ona także wszystkich różnicowań nie tłumaczy (patrz mapa w pracy T. Ladenbergera*). W poszczególnych przypadkach o skupieniu kleru decydowały zapewne także ściśle lokalne zapotrzebowania i upodobania.

DUCHOWIEŃSTWO ŚWIECKIE W KRAKOWIE

Duże skupienie duchowieństwa możemy stwierdzić w Krakowie. Na jego obszarze wraz z przedmieściami oraz przyległymi miastami — Kleparzem i Kazimierzem — istniało w początkach XVI w. prócz katedry ok. 40 świątyń łącznie z klasztorными, w tym 10 parafialnych¹⁹.

Spośród interesujących nas ksiąg kontrybucji księgi z l. 1513 i 1527 poza podaniem na początku beneficjów kościelnych z terenu Krakowa i ich posiadaczy wymieniają osobno na końcu księgi duchownych stypendystów i służbę kościelną, czego brak w księdze z r. 1539. Dlatego też tylko one mogą stanowić podstawę do obliczenia liczby duchowieństwa krakowskiego. Można jednak podejrzewać, że ów dodatkowy wykaz z końca jest dokładniejszy w księdze z r. 1513. Zdaje się na to wskazywać większa liczba wymienionych tu duchownych, jak i zauważony w stosunku do innych terenów fakt wymienienia w księdze z r. 1527 mniejszej liczby duchownych, jak i beneficjów. Dlatego też w obliczeniach duchowieństwa krakowskiego ograniczymy się do r. 1513. Poniżej sporządzono wykaz beneficjów i duchownych stypendystów, związanych z poszczególnymi kościołami krakowskimi w r. 1513.

* *Zaludnienie Polski na początku panowania Kazimierza Wielkiego*, Lwów 1930.

¹⁹ Ks. Cz. Skowron, *akta wizytacji dekanatu krakowskiego 1599 roku*, cz. I; *Materiały źródłowe do dziejów Kościoła w Polsce*, t. 2, Lublin 1965, s. 2 i passim. K. Pieradzka, *Rozkwit średniowiecznego Krakowa w XIV i XV wieku*, [W:] *Kraków, studia nad rozwojem miasta*, Kraków 1957, s. 156 i passim oraz plan nr XIII wraz z objaśnieniami.

Nazwa kościoła	beneficja	duchowni stypend.	Nazwa kościoła	beneficja	duchowni stypend.
Katedra	155	69	Marcin	1	1
NMP	76	46	Marek	1	
Anna	13	11	Maria Magdalena	4	1
Wszyscy Święci	14	9	Piotr	1	1
Szczepan	4	9	Wojciech	1	
Św. Duch	1		Filip i Jakub	1	
Florian	13	14	Gertruda	1	
Mikołaj	1	2	Św. Krzyż		
Skalka	2	1	(Kleparz)	1	
Jakub	4	3	Małgorzata	1	
Salwator	1		Piotr i Paweł	2	
Michał	5	9	Walenty	1	
Jerzy	4		Benedykt	1	
Idzi	4		Boże Ciało	1	1
Barbara	2	19	Jadwiga	1	1
Jan Chrzyciel	1		Leonard	1	
Św. Krzyż	1		Wawrzyniec	1	
Maciej i Mateusz	1				
			razem	322	197

W wykazie powyższym umieściliśmy pominięte w księdze z r. 1513 kościoły: Macieja i Mateusza, Małgorzaty, Salwatora, przyjmując, iż każdy z nich stanowił przynajmniej jedno beneficjum. W ten sposób mogliśmy stwierdzić istnienie w Krakowie w r. 1513 ok. 322 beneficjów oraz 197 duchownych stypendystów, do których zaliczyliśmy także wikariuszy wieczystych i mansjonarzy.

Stosując wyłożoną wyżej metodę obliczania beneficjariuszy w oparciu o liczbę beneficjów trzeba przyjąć dla Krakowa w r. 1513 ok. 76 beneficjariuszy. Łączna więc liczba omawianego duchowieństwa wynosiłaby ok. 273 osoby. Jest jednak prawdopodobne, że znaczna większość spośród beneficjariuszy, kumulujących beneficja poza Krakowem, rezydowała właśnie w Krakowie, stanowiącym pod bardzo wielu względami ośrodek bardziej atrakcyjny aniżeli inne miejscowości diecezji. Na tę atrakcyjność Krakowa zdaje się wskazywać choćby fakt, że spośród duchownych z terenu diecezji krakowskiej posiadających tytuły naukowe aż 73% posiadało tutaj swe beneficja. Gdyby przyjąć, że wszyscy beneficjariusze, o których mowa, rezydowali w Krakowie, wówczas — odliczając wakaty, których hipotetyczna wielkość 10% jest dla Krakowa prawdopodobnie za wysoka — ogólna liczba duchowieństwa świeckiego wynosiłaby ok. 488 osób. Uwzględniając istniejące wątpliwości, wydaje się, że nie popełnimy wielkiego błędu szacując globalną liczbę duchowieństwa świeckiego w Krakowie w początkach XVI w. na ok. 400—500

osób. Jeśli przyjmiemy, że w tym czasie Kraków liczył ok. 20 do 25 tysięcy mieszkańców²⁰, wówczas okaże się, że duchowieństwo świeckie stanowiło ich 1,6%—2,5%, czyli że na jednego duchownego wypadało ok. 40—60 mieszkańców miasta. Trzeba tu zwrócić uwagę, że do parafii krakowskich należały niektóre z podkrakowskich wsi, wskutek czego liczba ludności korzystającej z usług duchowieństwa krakowskiego była faktycznie nieco wyższa.

PRÓBA SZACUNKU OGÓLNEJ LICZBY DUCHOWIEŃSTWA DIECEZJALNEGO W POLSCE

Powyższe obliczenia pozwalają na podjęcie próby szacunku ogólnej liczby duchowieństwa diecezjalnego w Polsce w początkach XVI w. Według dokonanych niedawno zestawień na ziemiach polskich objętych granicami diecezji: krakowskiej, gnieźnieńskiej, poznańskiej, wrocławskiej, chełmińskiej, włocławskiej, płockiej, lubuskiej, kamieńskiej, warmińskiej, pomezkańskiej, chełmskiej i przemyskiej, a więc pokrywającymi się na ogół z granicami dzisiejszego państwa polskiego, znajdowało się u schyłku średniowiecza ok. 6 000 parafii²¹. Jak stwierdziliśmy wyżej, w diecezji krakowskiej w początkach XVI w. na 1 parafię wypadało średnio ok. 1,65 duchownych. Podobnych obliczeń możemy dokonać dla większości terenów archidiecezji gnieźnieńskiej. Tutaj w 475 parafiach z terenów archidiaconatów: gnieźnieńskiego, uniejowskiego, łączyckiego i kurzelowskiego, dla których dysponujemy odpowiednimi danymi, możemy stwierdzić istnienie w tym samym czasie ok. 608 beneficjów oraz ok. 539 wikariuszy i innych duchownych-stypendystów²². Nie znamy niestety rozmiarów występującej tu kumulacji. Jest bardzo prawdopodobne, że nie odbiegała ona tu zbyt od zaobserwowanej w diecezji krakowskiej. Tam zaś mogliśmy stwierdzić, że 1398 beneficjów znajdowało się w posiadaniu 964 duchownych, czyli liczba beneficjariuszy była o 31% niższa od liczby beneficjów. Przyjmując te same proporcje dla archidiecezji gnieźnieńskiej możemy stwierdzić, że w 475 parafiach znajdowało się ok. 959 duchownych, co daje przeciętnie ok. 2,0 duchownych na parafię. Na Warmii zaś, według obliczeń G. Materna, można stwierdzić około poł. XV w. co najmniej 435 duchownych, z czego

²⁰ M. Friedberg, *Kraków w dobie Odrodzenia (wiek XVI i pierwsza połowa XVII)*, [W:] *Kraków*, s. 203—205.

²¹ E. Wiśniewski, *Rozwój organizacji parafialnej*, s. 272.

²² *Ibid.*, s. 323—329. Obecnie uwzględniam również parafie kolegiackie w Uniejowie, Kurzelowie i Łęczycy.

42 związanych było z katedrą biskupią, a spośród pozostałych 393 — 201 stanowili plebani, resztę zaś zarówno posiadacze innego rodzaju beneficjów, jak i wikariusze manualni, przy czym oba te typy duchownych nie są od siebie odróżnione²³. Przeciętnie więc na jedną parafię wypadałoby tutaj — pomijając kler katedralny — ok. 1,9 duchownych. Obliczenia te nie uwzględniają jednak zjawiska kumulacji, której rozmiary stanowią niewiadomą. Wobec zaś trudności w odróżnieniu wikariuszy manualnych od posiadaczy beneficjów prostych zastosowanie tutaj znanych skądinąd wskaźników nie wydaje się celowe. W każdym razie można przyjąć jako bardzo prawdopodobne, że zagęszczenie rzeczywistej liczby duchowieństwa diecezjalnego na Warmii wynosiło, szacując ostrożnie, ok. 1,5 osoby na parafię.

W świetle powyższych danych można — jak się wydaje — przyjąć dla szacunkowego obliczenia ogólnej liczby duchowieństwa diecezjalnego w Polsce średnie zagęszczenie 1,5—2 duchownych na parafię. W odniesieniu do 6 000 parafii daje to 9—12 tysięcy duchownych. Do liczby tej trzeba doszacować duchowieństwo dużych ośrodków miejskich — takich jak Kraków, Wrocław, Poznań, Gniezno, Toruń, Płock, Szczecin, Kamień — skupiających od kilkudziesięciu do kilkuset duchownych^{23a}. Wydaje się, że ogólną liczbę duchowieństwa z tych ośrodków można szacować na ok. 1—1,5 tysiąca. Łącznie więc liczbę duchowieństwa diecezjalnego na ziemiach polskich we wskazanych wyżej granicach można ocenić w pocz. XVI w. na ok. 10—13,5 tysiąca.

Jak przedstawiał się stosunek tej liczby do ogółu mieszkańców? Ponieważ dla wszystkich interesujących nas terenów trudno byłoby podać dokładniejszą liczbę ludności, bardziej celowe wydaje się określenie wskazanego stosunku jedynie dla obszaru Małopolski, dla którego dysponujemy najbardziej wiarygodnymi danymi zarówno w odniesieniu do liczby ludności, jak i duchowieństwa. Według ostatnich szacunków ludnościowych Małopolska liczyła w r. 1580 ok. 1 230 tys. mieszkańców, przy czym w latach 1340—1580 roczny przyrost wynosił ok. 0,43%²⁴. Wynika stąd, że w r. 1539, dla którego znamy przybliżoną liczbę duchowieństwa, Małopolska liczyła ok. 1 030 tys. mieszkańców. W tym czasie

²³ Matern, op. cit., s. 36—40.

^{23a} We Wrocławiu w początkach XVI w. znajdowało się około 558 duchownych kleru diecezjalnego (E. Wiśniewski, *Rozwój organizacji parafialnej*, s. 329); w Gdańsku szacuje się ich około 1500 r. na ponad 240 osób (P. Simson, *Geschichte der Stadt Danzig*, t. I, Danzig 1913, s. 379—380); w Toruniu w XV w. — na około 90 (T. Glemma, *Dzieje stosunków kościelnych w Toruniu*, [W:] *Dzieje Torunia*, Toruń 1933, s. 7).

²⁴ I. Gięsztorowa, *Badania nad historią zaludnienia Polski*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”, 11 (1963), nr 3—4, s. 543.

na jej terenie znajdowały się ok. 972 parafie²⁵, przyjmując zaś średnio 1,65 duchownych na parafię, otrzymujemy ok. 1603 duchownych. Do liczby tej trzeba dodać duchowieństwo miasta Krakowa w liczbie ok. 273; łącznie więc uzyskujemy liczbę ok. 1876 duchownych. Należy więc stwierdzić, że 1 duchowny diecezjalny przypadł na ok. 550 mieszkańców.

Stan ten możemy porównać z przypuszczalną sytuacją z ok. 1200 r. W tym czasie w diecezji krakowskiej istniało ok. 250 parafii²⁶, 1 kapituła katedralna oraz 20 grup kanoników świeckich²⁷. Wydaje się, że dla przełomu XII/XIII w. można przyjąć po jednym duchownym na parafię. W tym czasie bowiem instytucja wikariuszy nie była u nas zapewne jeszcze rozpowszechniona, nie można też brać pod uwagę zjawiska kumulacji, gdyż źródłowo jest ono uchwytnie dopiero od początków XIII²⁸ w. i jeśli istniało wcześniej, to zapewne nie posiadało większych rozmiarów. Można też przyjąć, że liczba prywatnych kapelanów czy duchownych „luźnych”, nie związanych z organizacją parafialną, zrekompensuje prawdopodobne wakaty. Grupę kanoników świeckich szacujemy na ok. 4 duchownych, zaś kler katedralny na 24 osoby²⁹. Łącznie więc można przyjąć istnienie w Małopolsce w interesującym nas czasie ok. 350 duchownych diecezjalnych. Wobec 360 tys. ludności zamieszkującej te tereny³⁰ 1 duchowny przypadał na ok. 1020 mieszkańców. Wynika stąd, że w okresie trzystu lat — 1200—1500 — liczba duchowieństwa diecezjalnego uległa w stosunku do ludności prawie podwojeniu. Nie świadczy to jednak o proporcjonalnym wzroście opieki duszpasterskiej nad ludnością. W okresie późniejszym bowiem znaczna część duchowieństwa nie była związana z pracą duszpasterską. W XII w. natomiast wypadki

²⁵ Do ok. 900 parafii z terenu diecezji krakowskiej trzeba doliczyć 72 parafie z archidiaconatu kurzelowskiego, wchodzącego w skład archidiecezji gnieźnieńskiej, por. E. Wiśniewski, *Rozwój organizacji parafialnej*, s. 256.

²⁶ Wiśniewski, *ibid.*

²⁷ Z. Sułowski, *Początki Kościoła polskiego*, [W:] *Kościół w Polsce*, t. I, Warszawa 1968, s. 105.

²⁸ Jednym z pierwszych duchownych kumulujących, poświadczonych w źródłach jest Herman magister, kanonik głogowski i proboszcz świdnicki (MPH, IV Lwów 1884, s. 549), występujący jako kanonik w r. 1239 (*Regesten zur schlesischen Geschichte*, cz. I, wyd. C. Grünhagen, Breslau 1884, s. 234, nr 340). Występujący na przełomie XII—XIII w. archidiaconi: sandomierski, lubelski, zawichojski, będący równocześnie kanonikami krakowskimi, nie wchodzi tu w grę, gdyż znajdowali się oni w kapitule krakowskiej prawdopodobnie z racji piastowanych funkcji archidiakańskich. Por. T. Silnicki, *Organizacja archidiaconatu w Polsce*, Lwów 1927, s. 36—37. J. Szymański, *Powstanie i zanik organizacji prepozyturalnej w średniowiecznej Polsce*, „Roczniki Humanistyczne”, 15 (1967), z. 2, s. 60.

²⁹ Sułowski, *op. cit.*, s. 105 i. 103.

³⁰ Gieysztorowa, l. c.

takie należały zapewne do rzadkości. Jak stwierdziliśmy wyżej (s. 50) w diecezji krakowskiej w początkach XVI w. spośród beneficjariuszy ok. 30 % stanowili duchowni, posiadający jedynie prebendy, poprzez które wcale lub tylko bardzo luźno byli związani z duszpasterstwem. Wydaje się jednak, że mimo tych zastrzeżeń można przyjąć, iż nastąpiła pewna poprawa w zakresie opieki duszpasterskiej od strony przynajmniej liczebności duchowieństwa.

Warto zwrócić uwagę, że w zakresie liczebności duchowieństwa daleko było nam do stosunków, jakie w tym czasie obserwujemy w niektórych przynajmniej rejonach Europy. I tak np. w Anglii w XIII w. na jedną parafię szacuje się 4—5 duchownych³¹, w Walii zaś ogólna liczba duchowieństwa świeckiego około r. 1534 wynosiła 1250 osób, co w stosunku do 275 tys. mieszkańców daje jednego duchownego na 220 wiernych³².

LE NOMBRE DU CLERGÉ DIOCÉSAIN SUR LES TERRITOIRES POLONAIS
DANS LA PREMIÈRE MOITIÉ DU XVIÈME SIÈCLE

En s'appuyant sur le livre de retaxation des bénéfiques du diocèse de Cracovie de 1529, qui se trouve dans l'Archive du Chapitre Métropolitain de Cracovie, l'auteur établit l'étendue de la cumulation des bénéfiques, en constatant que parmi l'ensemble du clergé possédant des bénéfiques, 25,93% environ c'étaient des bénéficiers cumulants dont la plupart (21% environ) concentraient entre leurs mains 2 ou 3 bénéfiques. La connaissance de l'étendue de la cumulation permet à l'auteur de fixer le nombre du clergé diocésain (clergé séculier et régulier, engagé directement dans le travail pastoral) en s'appuyant sur les livres de contributions de 1513, 1527 et 1539 qui se trouvent dans le même Archive et qui contiennent des relevés des bénéfiques et des listes du clergé auxiliaire — vicaires, *gratialis*, lecteurs etc. L'auteur constate que dans les années 1513—1539, sur une paroisse il y avait dans le diocèse de Cracovie environ 1,65 prêtres; il y avait cependant certaines différences entre la densité sur les différents terrains. Il y a aussi une nette différence lorsqu'il s'agit de la densité de clergé dans les paroisses rurales et urbaines. Dans les premières la moyenne est 1,18 prêtres par paroisse, dans les secondes 4,37. Une densité de clergé particulièrement grande est visible à Cracovie, où il y a 273 prêtres.

Les calculs faits pour le diocèse de Cracovie, ensemble avec les fixations déjà connues concernant le diocèse de Gniezno et celui de Warmie, permettent à l'auteur d'estimer le nombre total du clergé en Pologne dans la première moitié du XVI-ème siècle. Dans les 6 000 paroisses et quelques centres urbains plus grands — dans le genre de Cracovie, se concentraient environ 10—13,5 mille prêtres. Par rapport au nombre d'habitants de la Pologne, ce chiffre donnait un prêtre sur 550 habitants environ (évaluation pour le diocèse de Cracovie). En comparaison avec la situation en 1 200 env., quand sur 1 020 habitants il y avait un prêtre, cela signifie presque le redoublement du nombre du clergé diocésain par rapport à la totalité des habitants.

³¹ R. H. Moorman, *Church Life in England in the Thirteenth Century*, Cambridge 1955, s. 53.

³² G. Williams, *The Welsh Church from Conquest to Reformation*, Cardiff 1962, s. 325—326.

Dodatek

LICZBA BENEFICJÓW I DUCHOWIEŃSTWA W POSZCZEGÓLNYCH
DEKANATACH
WEDŁUG KSIĄG KONTRYBUCJI Z LAT 1513, 1527 I 1539

Rok	Beneficja plebańskie	Prebendy	Beneficjariusze	Wikariusze	Inni duchowni	Razem duchownych	Srednia duchownych na parafię	Srednia duchownych na parafię w l. 1513-1539	Typy parafii
Dekanat Biecz									
1513	22	10	21	3	6	30	1,36	1,37	wszystkie
1527	22	11	21	5	2	28	1,27		
1539	22	11	21	7	5	33	1,50		
1513	2	10	8	2	6	16	8,00	7,83	miejskie
1527	2	10	8	4	2	14	7,00		
1539	2	11	8	4	5	17	8,50		
1513	20	0	13	1	0	14	0,70	0,75	wiejskie
1527	20	1	14	1	0	15	0,75		
1539	20	0	13	3	0	16	0,80		
Dekanat Bobowa									
1513	22	6	19	3	2	24	1,09	1,25	wszystkie
1527	22	6	19	3	1	23	1,04		
1539	22	7	20	10	6	36	1,63		
1513	3	6	6	3	2	11	3,66	4,33	miejskie
1527	3	6	6	2	1	9	3,00		
1539	3	7	7	7	5	19	6,33		
1513	19	0	13	0	0	13	0,68	0,77	wiejskie
1527	19	0	13	1	0	14	0,73		
1539	19	0	13	3	1	17	0,89		
Dekanat Dobczyce									
1513	24	1	17	8	7	32	1,33	1,19	wszystkie
1527	22	2	16	9	1	26	1,18		
1539	24	1	17	8	1	26	1,08		
1513	4	1	3	2	6	11	2,75	2,16	miejskie
1527	3	2	3	3	0	6	2,00		
1539	4	1	3	3	1	7	1,75		
1513	20	0	14	6	1	21	1,05	1,01	wiejskie
1527	19	0	13	6	1	20	1,05		
1539	20	0	14	5	0	19	0,95		

Rok	Beneficja plebańskie	Prebendy	Beneficjariusze	Wikariusze	Inni duchowni	Razem duchownych	Srednia duchownych na parafię	Srednia duchownych na parafię w l. 1513—1539	Typy parafii
Dekanat Jasio									
1513	37	3	29	11	7	47	1,27		
1527	37	3	29	14	4	47	1,27	1,29	wszystkie
1539	36	3	28	18	2	48	1,33		
1513	7	2	7	8	5	20	2,50		
1527	7	2	7	8	3	18	2,25	2,37	miejskie
1539	7	2	7	10	2	19	2,37		
1513	30	1	23	3	2	28	0,93		
1527	30	1	23	6	1	30	1,00	0,99	wiejskie
1539	29	1	23	8	0	31	1,06		
Dekanat Jędrzejów									
1513	25	5	23	16	2	41	1,64		
1527	25	5	23	15	3	41	1,64	1,72	wszystkie
1539	25	7	25	20	2	47	1,88		
1513	3	0	2	1	2	5	1,66		
1527	3	0	2	2	0	4	1,33	1,88	miejskie
1539	3	2	4	3	1	8	2,66		
1513	22	5	21	15	0	36	1,63		
1527	22	5	21	13	3	37	1,68	1,69	wiejskie
1539	22	5	21	17	1	39	1,77		
Dekanat Kije									
1513	24	20	23	18	8	49	2,04		
1527	24	21	23	16	8	47	1,95	2,14	wszystkie
1539	24	20	23	24	12	59	2,45		
1513	6	16	11	5	8	24	4,00		
1527	6	17	12	4	8	24	4,00	4,22	miejskie
1539	6	16	11	10	7	28	4,66		
1513	18	4	11	13	0	24	1,33		
1527	18	4	11	12	0	23	1,27	1,42	wiejskie
1539	18	4	11	14	5	30	1,66		
Dekanat Książnice									
1513	19	8	15	13	3	31	1,63		
1527	19	9	16	23	0	39	2,05	1,91	wszystkie
1539	19	8	15	20	4	39	2,05		
1513	6	6	7	8	4	19	3,16		
1527	6	7	7	16	0	23	3,83	3,44	miejskie
1539	6	7	7	10	3	20	3,33		
1513	13	2	8	3	1	12	0,92		
1527	13	2	8	7	0	15	1,15	1,17	wiejskie
1539	13	1	8	10	1	19	1,46		

Rok	Beneficja plebańskie	Prebendy	Beneficjarusze	Wikariusze	Inni duchowni	Razem duchownych	Srednia duchownych na parafię	Srednia duchownych na parafię w l. 1513-1539	Typy parafii
Dekanat Lelów									
1513	32	8	31	15	4	50	1,56	1,62	wszystkie
1527	32	9	31	19	4	54	1,68		
1539	30	8	29	16	4	49	1,63		
1513	11	4	11	9	3	23	2,09	2,30	miejskie
1527	11	5	12	13	3	28	2,54		
1539	11	4	11	11	3	25	2,27		
1513	21	4	19	5	1	25	1,19	1,22	wiejskie
1527	21	4	19	6	1	26	1,23		
1539	19	4	18	5	1	24	1,26		
Dekanat Lipnica									
1513	28	9	23	13	10	46	1,64	1,78	wszystkie
1527	28	9	23	12	20	55	1,96		
1539	28	11	25	15	9	49	1,75		
1513	3	8	7	6	10	23	7,66	8,10	miejskie
1527	3	8	7	3	20	30	10,00		
1539	3	10	8	3	9	20	6,66		
1513	25	1	16	7	0	23	0,92	1,01	wiejskie
1527	25	1	16	9	0	25	1,00		
1539	25	1	16	12	0	28	1,12		
Dekanat Nowa Góra									
1513	23	15	25	10	7	42	1,82	1,79	wszystkie
1527	23	15	25	8	6	39	1,69		
1539	23	16	26	9	8	43	1,86		
1513	3	13	11	4	5	20	6,66	7,10	miejskie
1527	3	13	11	5	6	22	7,33		
1539	3	13	11	5	6	22	7,33		
1513	20	2	15	6	2	23	1,15	1,03	wiejskie
1527	20	2	15	3	0	18	0,90		
1539	20	3	15	4	2	21	1,05		
Dekanat Nowy Sącz									
1513	26	12	23	9	8	40	1,53	1,49	wszystkie
1527	26	12	23	6	7	36	1,38		
1539	26	13	24	11	6	41	1,57		
1513	3	12	9	5	7	21	7,00	7,11	miejskie
1527	3	12	9	3	7	19	6,33		
1539	4	13	10	8	6	24	8,00		
1513	23	0	14	4	1	19	0,82	0,76	wiejskie
1527	23	0	14	3	0	17	0,73		
1539	23	0	14	3	0	17	0,73		

Rok	Beneficja plebańskie	Prebendy	Beneficjarusze	Wikariusze	Inni duchowni	Razem duchownych	Średnia duchownych na parafię	Średnia duchownych na parafię w l. 1513—1539	Typy parafii
Dekanat Nowy Targ									
1513	18	0	12	1	0	13	0,72	0,73	wszystkie
1527	18	0	12	1	0	13	0,72		
1539	16	1	11	1	0	12	0,75		
1513	1	0	1	0	0	1	1,00	1,66	miejskie
1527	1	0	1	1	0	2	2,00		
1539	1	1	1	1	0	2	2,00		
1513	17	0	11	1	0	12	0,70	0,66	wiejskie
1527	17	0	11	0	0	11	0,64		
1539	15	0	10	0	0	10	0,66		
Dekanat Opatowiec									
1513	18	5	15	15	3	33	1,83	1,72	wszystkie
1527	18	6	16	12	1	29	1,61		
1539	18	4	14	15	2	31	1,72		
1513	3	2	3	8	2	13	4,33	3,66	miejskie
1527	3	1	3	7	0	10	3,33		
1539	3	1	3	6	1	10	3,33		
1513	15	3	12	7	1	20	1,33	1,35	wiejskie
1527	15	5	13	5	1	19	1,26		
1539	15	3	12	9	1	22	1,46		
Dekanat Oświęcim									
1513	22	12	23	4	3	30	1,36	1,40	wszystkie
1527	20	12	22	6	1	29	1,45		
1539	17	8	17	5	2	24	1,41		
1513	3	12	10	4	2	16	5,33	5,21	miejskie
1527	3	12	10	6	1	17	5,66		
1539	3	8	8	5	1	14	4,66		
1513	19	0	13	0	1	14	0,73	0,72	wiejskie
1527	17	0	12	0	0	12	0,66		
1539	14	0	10	0	1	11	0,78		
Dekanat Pilzno									
1513	46 (45)	19	40	29	16	85	1,88	1,86	wszystkie
1527	46 (45)	18	40	30	12	82	1,82		
1539	43 (42)	14	35	30	15	80	1,90		
1513	10 (9)	12	14	14	14	42	4,66	4,44	miejskie
1527	10 (9)	12	14	17	10	41	4,55		
1539	10 (9)	9	12	10	15	37	4,11		
1513	36	7	27	15	2	44	1,22	1,21	wiejskie
1527	36	6	26	13	2	41	1,13		
1539	33	5	25	20	0	43	1,30		

Rok	Beneficja plebańskie	Prebendy	Beneficjarusze	Wikariusze	Inni duchowni	Razem duchownych	Srednia duchownych na parafie	Srednia duchownych na parafie w l. 1513—1539	Typy parafii
Dekanat Pleszów									
1513	11	7	11	7	1	19	1,72	1,87	wszystkie
1527	11	7	11	10	1	22	2,00		
1539	10	5	9	10	0	19	1,90		
1513	2	0	1	3	0	4	2,00	2,16	miejskie
1527	2	0	1	3	0	4	2,00		
1539	2	0	1	4	0	5	2,50		
1513	9	7	9	4	1	14	1,55	1,72	wiejskie
1527	9	7	9	7	1	17	1,88		
1539	8	5	8	6	0	14	1,75		
Dekanat Skała									
1513	31	6	24	19	4	47	1,51	1,56	wszystkie
1527	31	6	24	17	3	44	1,41		
1539	31	6	24	28	3	55	1,77		
1513	2	2	3	1	1	5	2,50	2,66	miejskie
1527	2	2	3	1	1	5	2,50		
1539	2	2	3	2	1	6	3,00		
1513	29	4	21	18	3	42	1,44	1,48	wiejskie
1527	29	4	21	16	2	39	1,34		
1539	29	4	21	26	2	49	1,68		
Dekanat Skawina									
1513	19	3	14	3	1	18	0,94	0,90	wszystkie
1527	18	3	13	3	1	17	0,94		
1539	19	2	13	2	1	16	0,84		
1513	2	2	3	1	0	4	2,00	2,00	miejskie
1527	2	2	3	1	0	4	2,00		
1539	2	2	3	0	1	4	2,00		
1513	17	1	12	2	1	15	0,88	0,87	wiejskie
1527	16	1	12	2	1	15	0,93		
1539	17	0	12	2	0	14	0,82		
Dekanat Sokolina									
1513	15 (14)	13	15	19	3	37	2,64	2,47	wszystkie
1527	15 (14)	13	15	16	7	38	2,71		
1539	14	13	15	14	0	29	2,07		
1513	2	10	6	7	3	16	8,00	6,83	miejskie
1527	2	10	6	4	7	17	8,50		
1539	2	10	6	2	0	8	4,00		
1513	13 (12)	3	10	12	0	22	1,83	1,83	wiejskie
1527	13 (12)	3	10	12	0	22	1,83		
1539	13 (12)	3	10	12	0	22	1,83		

Rok	Beneficja plebańskie	Prebendy	Beneficja-riusze	Wikariusze	Inni duchowni	Razem duchownych	Srednia duchownych na parafie	Srednia duchownych na parafie w l. 1513-1539	Typy parafi
Dekanat Tarnów									
1513	13	11	14	4	5	23	1,76	2,12	wszystkie
1527	13	11	14	11	2	27	2,07		
1539	13	11	14	14	5	33	2,53		
1513	2	10	7	1	5	13	6,50	8,00	miejskie
1527	2	10	7	8	2	17	8,50		
1539	2	10	7	6	5	18	9,00		
1513	11	1	7	3	0	10	0,90	1,06	wiejskie
1527	11	1	7	3	0	10	0,90		
1539	11	1	7	8	0	15	1,36		
Dekanat Wieliczka									
1513	11	16	20	7	1	28	2,54	2,96	wszystkie
1527	11	16	20	8	5	33	3,00		
1539	11	17	20	12	5	37	3,36		
1513	1	16	12	2	1	15	15,00	18,33	miejskie
1527	1	16	12	2	4	18	18,00		
1539	1	17	13	4	5	22	22,00		
1513	10	0	7	5	0	13	1,20	1,36	wiejskie
1527	10	0	7	6	1	14	1,40		
1539	10	0	7	8	0	15	1,50		
Dekanat Witów									
1513	23 (22)	6	17	25	10	52	2,36	2,40	wszystkie
1527	23 (22)	6	17	29	9	55	2,50		
1539	23 (22)	5	16	29	7	52	2,36		
1513	2	3	3	8	8	19	9,50	7,33	miejskie
1527	2	3	3	6	4	13	6,50		
1539	2	3	3	6	3	12	6,00		
1513	21 (20)	3	14	17	2	33	1,65	1,93	wiejskie
1527	21 (20)	3	14	23	5	42	2,10		
1539	21 (20)	2	14	23	4	41	2,05		
Dekanat Wojnicz									
1513	17	8	17	13	4	34	2,00	1,99	wszystkie
1527	17	8	17	13	2	32	1,88		
1539	17	7	16	15	5	36	2,11		
1513	1	5	4	5	3	12	12,00	10,33	miejskie
1527	1	5	4	4	1	9	9,00		
1539	1	5	4	4	2	10	10,00		
1513	16	3	13	8	1	22	1,37	1,47	wiejskie
1527	16	3	13	9	1	23	1,43		
1539	16	2	12	11	3	26	1,62		

Rok	Beneficja plebańskie	Prebendy	Beneficja-riusze	Wikariusze	Inni duchowni	Razem duchownych	Srednia duchownych na parafię	Srednia duchownych na parafię w l. 1513—1539	Typy parafii
Dekanat Wolbrom									
1513	17	3	16	9	7	32	1,88	1,73	wszystkie
1527	17	3	16	5	3	24	1,41		
1539	14	3	13	10	4	27	1,92		
1513	4	3	6	3	5	14	3,50	3,41	miejskie
1527	4	3	6	1	1	8	2,00		
1539	4	3	6	9	4	19	4,75		
1513	13	0	10	6	2	18	1,38	1,43	wiejskie
1527	13	0	10	4	2	16	1,23		
1539	10	0	8	1	0	17	1,70		
Dekanat Wrocimowice									
1513	16 (15)	11	14	8	3	25	1,66	1,93	wszystkie wiejskie
1527	16 (15)	11	14	14	1	29	1,93		
1539	16 (15)	9	13	16	4	33	2,20		
Dekanat Zator									
1513	27	8	24	3	1	28	1,03	1,00	wszystkie
1527	27	8	24	0	2	26	0,96		
1539	26	8	23	2	2	27	1,03		
1513	2	6	5	1	1	7	3,50	3,50	miejskie
1527	2	6	5	0	1	6	3,00		
1539	2	7	6	1	1	8	4,00		
1513	25	2	18	2	0	20	0,80	0,78	wiejskie
1527	25	2	18	0	1	19	0,76		
1539	24	1	17	1	1	19	0,79		